

El tema

Els reliquiaris de Palamós: entre la devoció i l'art

Gabriel Martín Roig (Historiador i especialista en patrimoni)

El passats mesos d'octubre i novembre de 2024, l'associació Clau de Volta va organitzar el cicle cultural "Sants i devocions", que incloïa l'exposició *Ora pro nobis. Relíquies, sants i devocions palamosines dels segles XVI al XX*, celebrada a la Capella del Carme. La mostra reunia una selecció d'objectes religiosos, com reliquiaris, pintures, escultures, gravats i altres elements devocionals, procedents tant d'institucions locals com de col·leccions privades. El discurs expositiu girava al voltant de les quatre relíquies sagrades que encara es conserven a la vila i que fins llavors mai havien estat mostrades; una oportunitat única per gaudir d'aquestes obres i aprofundir en el seu coneixement.

Les relíquies han tingut un paper central en el món cristià, ja que contenen restes de màrtirs i sants o fragments que han estat en contacte directe amb la divinitat. El seu culte es fonamentava en un equilibri subtil entre allò visible —on l'acte de veure es convertia en un acte de fe— i el misteri inherent al sagrat, on la inaccessibilitat era clau per comprendre'n el significat. Per aquesta raó, moltes relíquies es conservaven en objectes ricament ornamentats que, alhora, les exposaven i en reforçaven la condició d'inaccessibles. La seva contemplació quedava reservada a moments excepcionals, com en el cas dels quatre reliquiaris de Palamós: la Veracreu de Santa Maria del Mar de Palamós, la Veracreu de Santa Eugènia de Vila-romà, el bust reliquiari de Sant Tomàs de Villanueva i la capseta reliquiari de Sant Josep Oriol.

El *Lignum crucis* de Santa Maria de Palamós

Parlar d'un *Lignum crucis* significa referir-se a una de les relíquies més valuoses del cristianisme: la creu en què va ser crucificat Crist. A partir de les croades, diversos fragments d'aquesta suposada creu es van difondre per tot l'Occident cristià. Sovint, nobles i eclesiàstics que havien viatjat a Terra Santa tornaven als seus llocs d'origen portant relíquies, moltes d'elles obtingudes de maneres sorprenents. Encara avui en dia resulta difícil calcular el nombre de catedrals,

Vista de l'exposició *Ora pro nobis* de l'Associació Clau de Volta celebrada a la capella del Carme de Palamós

esglésies i monestirs que posseïen un fragment de la creu de Crist. Per petit que fos, aquesta relíquia conferia prestigi i rellevància a les parròquies, ja que era una de les més preuades pels fidels.

La Veracreu de de Santa Maria del Mar de Palamós està conformada per dues seccions. A la part superior una creu de plata antiga sobredaurada amb un disseny tardomedieval. Al bell mig hi ha una altra creu més petita perfilada amb làmines soldades al cos principal, fetes amb un material sense identificar que configuren el viril. Al seu interior presumiblement es troba una petita estella del *Lignum Crucis*, cobert per tres peces de quars blanc que protegeixen i priven la visió directa de la relíquia. Era una peça pensada per ser portada en processó i per fer benediccions, per això la base de la creu presenta una forma acabada amb una cunya que devia ajustar-se en un vara de fusta. La meitat inferior és més moderna, és una peanya d'argent amb una minúscula decoració d'un cap de querubí; un afegit de principis del segle XX. Les marques del punxó ens permeten saber que va ser feta per l'argenter barceloní Ramon Sunyer (1889-1963).

La primera menció documental que es té de la Veracreu de Palamós és justament la data de la seva arribada a la vila, l'any 1535, quan a petició de Joan Roger, beneficiat de Palamós, s'autenticà la relíquia i es feu la seva entrada solemne¹. Al segle XVI, la verifi-

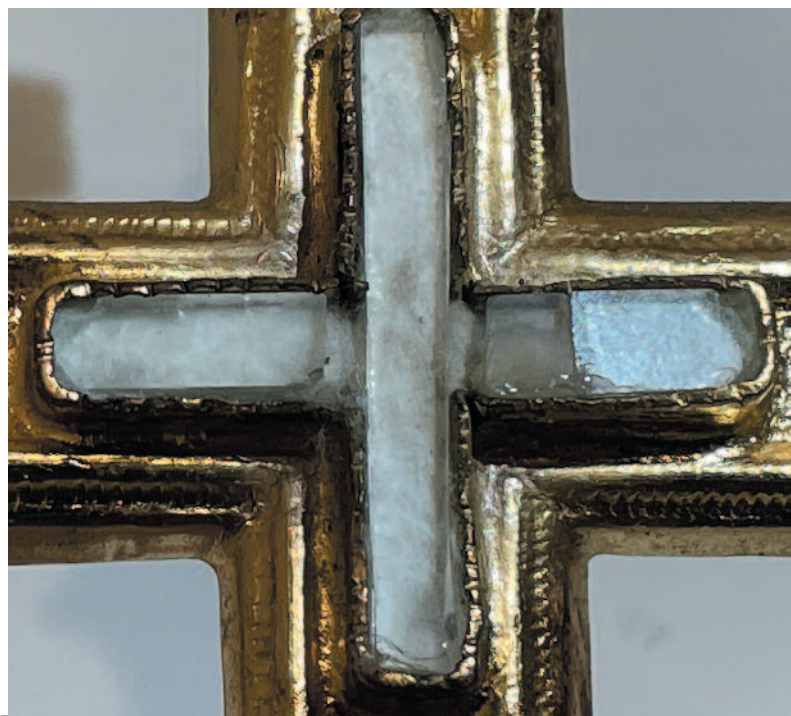
Veracreu de la parròquia de Santa Maria del Mar de Palamós, segles XVI-XX

cació d'un fragment de la Veracreu es sustentava en una combinació de criteris teològics, històrics i rituals; evidentment no existien mètodes científics com els actuals. L'Església, a través del bisbe, ostentava el poder de validar una relíquia. Les Fons documentals no aporten informació de com es va fer l'autenticació del *Lignum crucis* de Palamós però ens han arribat testimonis d'altres casos que expliquen com es feien aquestes verificacions. Alguns cops es col·locava la relíquia sobre una persona malalta o posseïda per veure si provocava efectes divins. També es pensava que les relíquies autèntiques no es cremaven ni es destruïen fàcilment, per tant es sotmetia a una prova especialment exigent, coneguda com a *per ignem*. Si la peça de fusta resistia les flames sense cremar-se, es prenia com a senyal inequívoca de la seva naturalesa miraculosa². La resistència al foc es veia com una prova suficient per certificar la seva autenticitat.

Origen i datació de la Veracreu

Si s'examina el reliquiari de Palamós es pot comprovar que presenta una sorprenent semblança amb la creu que contenia el *Lignum Crucis* procedent del monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron (avui desaparegut), i que actualment es troba custodiada a l'església parroquial de Sant Joan d'Horta, a la ciutat de Barcelona. Només cal comparar la morfologia de les dues peces per a veure que presenten la mateixa forma, les mateixes imperfeccions i fins hi tot la decoració puntejada, fins a tal punt que semblen que hagin estat fetes a la fosa a partir del mateix motlle, exceptuant un petit desgast que presenta la creu palamosina a la part inferior per a fer la cunya que s'inseria en una vara. Les dades documentals que tenim d'aquestes també són força coincidents. L'investigador Albert Cortés, especialista en orfèbreria gòtica catalana, va fer una valoració sobre la creu de la Vall d'Hebron que també s'ajusta a la relíquia palamosina doncs el patró es repeteix de manera minuciosa.

Viril conformat per tres peces de quars blanc que amaguen el Lignum crucis de la Veracreu de Palamós

Comparativa entre la Veracreu de Palamós i la de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron

Explicava que: "La datació de 1530 (...) encaixa perfectament amb les característiques d'aquest *Lignum Crucis*. El disseny del peu, amb el fons ratllat per generar un efecte de doble textura, és molt representatiu de l'orfebreria del segle XVI ja avançat"³. Va detectar dos punxons visibles: un a la punta de la creu i l'altre a la base on s'hi llegia BAR, que determinava que la peça fou feta als tallers de Barcelona. No hem estat capaços de trobar dites marques en la peça palamosina però és molt probable que el seu origen sigui semblant⁴.

Si bé la Veracreu palamosina va arribar a la vila el 1535, la inscripció feta en llatí que es troba a la relíquia homònima de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron denota que el 1530 ja existia: "Aquest tros de la Santa Creu per lo reverent senyor arquebisbe Miralles, segons ritus y amb exactitud á llaor y gloria de Deu, per medi del foc fou subjectat á proba l'any del Senyor 1530, als 6 de las nones d'Octubre"⁵. La inscripció aporta indicis sobre el moment en què el *Lignum Crucis* va ser examinat per l'arquebisbe Miralles, el 6 d'octubre de 1530, i potser va ser aleshores quan es va forjar la creu que contenia aquesta relíquia sagrada.

A partir d'aquí sorgeixen moltes preguntes. Van tenir les dues Veracreus un mateix origen? Van tenir el mateix procés de verificació? Es van separar dues estelles que anirien a dos reliquiariis iguals però amb diferent destinació? I si fou així, quin vincle tenia la parròquia de Palamós amb el monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron i per extensió amb la companyia dels jerònims per a merèixer aquest reliquiari?

Doncs el cert és que al segle XVI Palamós va mantenir una intensa relació amb el monestir de Sant Jeroni de la Murtra de Badalona, que era la casa mare de l'orde a Catalunya, i això fou gràcies a un personatge destacat que fou fra Damià Marruf, frare jerònim d'origen genovès que entre 1520 i 1543⁶ va residir en l'ermita de Nostra Senyora de Gràcia de Palamós que s'alçava damunt del promontori de Sa Punta i que fou anterior a l'erecció del convent del mateix nom. Fra Damià Marruf no va ser un personatge marginal dins de l'orde si no que tingué una gran rellevància. Abans

de ser frare va ser un mercader genovès ric i avesat en negocis, era "de llinatge principal i molt ben emparentat en cort"⁷. No en va fou intermediari, en diverses ocasions, per anar a negociar en nom de l'orde amb el rei Ferran el catòlic. Per tant, no seria gens descabellat pensar que aquest personatge hagués pogut exercir certa diplomàcia perquè la Veracreu arribés a l'església parroquial de la vila. Potser també va ser el causant que un altra personatge present a la vila a partir de 1521, el mestre de cases occità Tomàs Barça, després d'acabar la construcció de l'església parroquial de Palamós cap el 1540 acceptés el projecte per a fer les reformes d'ampliació de l'església i el claustre de Sant Jeroni de la Murtra, sufragades pel duc de Cardona. Per tant, vull cloure aquest apartat apuntant una possibilitat, la intercessió de fra Damià Marruf perquè la relíquia de la Veracreu arribés a la vila empordanesa.

La Veracreu de Palamós al llarg dels segles

Després d'estudiar el possible origen de la Veracreu de Palamós i comprovar que és l'únic element litúrgic que es conserva a la parròquia anterior al fatídic atac turc de Barba-rossa de l'any 1543, citarem altres referències documentals que denoten la seva presència continuada a l'església fins l'actualitat.

La segona menció apareix 150 anys més tard, el 1681. El març d'aquell any don Tomàs Palausino, governador de la plaça de Palamós va prohibir als jurats de la vila i als feligresos de Santa Maria de Palamós fer la tradicional processó, que des de uns anys ençà es venia celebrant després de la prèdica de la quaresma i que anava des de l'església parroquial al convent de Nostra Senyora de Gràcia, llavors construït fora dels murs de dita vila. Cal recordar que en aquells temps el convent es trobava a l'interior de la ciutadella militar de Sa Punta. El rector Salvi Pevingut, contravenint les ordes de l'autoritat militar, va reunir la gent i va pujar en processó al convent tal i com havien fet els seus predecessors: "a vista de la

poca cortesia lo dit rector treu la Vera Creu juntament amb lo poble". La relíquia esdevingué un estendard que encapçalà la processó, un eina de poder i legitimitat. Arribats al convent el rector va celebrar l'ofici juntament amb els frares agustins sense cap oposició⁸.

Dos anys després el 21 d'abril de 1683, apareix novament una nota en el llibre del rector Salvi Pevingut on explica que es feu una processó solemne amb tot el poble des de l'església parroquial de Santa Maria fins la capella de Nostra Senyora de Bell-lloc "per la gran mancança d'aigua que hi havia i la necessitat de pluja dels camps de blat". Es va recollir la imatge del Sant Crist que llavors era a la capella de Sant Elm i la Veracreu que van cobrir amb un tul de dol. La processó fou encapçalada pel rector, capellans, batlle i jurats, a la que s'hi afegí el rector de Vall-llobrega "suplicant a Deu nostre Sr. fos servit de donarnos aygua"⁹. Sembla que aquesta prèdica tingué els seus efectes i el "Divendres 28 d'abril de l'any 1683 Deu Nostre Senyor fou servit da dar-nos aigua i fou en abundància que los fruits de la terra se començaren a fer grans i això continuaria i de dit"¹⁰.

Hi havia la creença que els objectes sagrats, com la Veracreu, podien transmetre gràcia i ajudar a canalitzar la voluntat divina. Segons la teologia cristiana, Déu governava el món i podia intervenir en la natura respondent a les pregàries dels fidels que demanaven

pluja. La Vera Creu, com a relíquia sagrada, esdevenia un instrument especial per implorar aquesta ajuda.

La filosofia escolàstica i el pensament religiós de finals del segle XVIII donaven molta importància a la materialitat de les relíquies com a canals de la gràcia divina. No era només una qüestió simbòlica, sinó una creença en la seva eficàcia real. Això encaixava amb una visió sacramental de la realitat, en què els objectes sagrats podien modificar el destí de les persones i les seves empreses. Un reliquiari de la Veracreu no era només un objecte de devoció, sinó un vehicle de gràcia divina capaç de conferir protecció i benedicció. Tal fou així que el 21 de maig de 1782, el rector i la comunitat de preveres de l'església parroquial anaren junts a beneir amb processó solemne un pinc anomenat Ciutat de Mataró. Els preveres anaven vestits amb tres capes i portaven bordons, creu major, acòlits, bandera de Sant Elm i la Veracreu de Crist. Era una nau que havien comprat pel cors i que estava a càrrec de la companyia de l'alferes Martí Badia i sota les odres del capità Fèlix Castella. En una embarcació corsària, que afrontava grans perills com combats amb nacions estrangeres, tempestes i naufragis, la seva presència tenia un significat protector i apotropaic. Beneir el vaixell amb un fragment de la creu de Crist simbolitzava posar-lo sota la protecció divina¹¹.

Per altra banda, la presència del reliquiari en festivitats i actes litúrgics importants ajudava a reforçar la fe i la devoció del poble, oferint un vincle tangible amb la història sagrada i amb la figura de Crist. En temps de guerres era comú que es recorregués a símbols sagrats per donar gràcies per la fi del conflicte. El 3 de maig de 1814, en motiu del triomf aconseguit per les armes espanyoles i creient assegurada la llibertat i independència de la nació contra la invasió francesa, es va celebrar una magnífica funció d'acció de gràcies on s'alçà un túmul funerari en record dels màrtirs que van lluitar per la llibertat amb trofeus i símbols pintats. Els actes van durar varis dies i van comptar amb la presència del Sant Crist a l'altar major mentre que a les processons van treure la imatge de Santa Maria amb el nen del retaule de l'altar major, única vegada que s'ha vist en processó, i tancant el seguici anaven els portadors de les atxes de les confraries acompanyant un tàlem sota del qual anava el rector amb la relíquia de la creu o *lignum crucis* que també estigué present a l'altar en aquesta festivitat¹². L'any 1866, en la funció de divendres sant també tenim notícia que es cantà un panelingua a l'adoració de la Veracreu¹³. La reiterada presència de la Veracreu en actes parroquials també responia a una voluntat de reforçar la identitat cristiana de la comunitat. En aquells temps l'Església era el centre de la vida social i política, i les relíquies ajudaven a reforçar el sentit de pertinença i unitat dels feligresos.

Portada amb coberta del llibre de notes reservant Salvi Pevingut del segle XVI (Servei d'Arxiu Municipal de Palamós)

La Veracreu de Santa Eugènia de Vila-romà

Les relíquies de la Veracreu van tenir una presència destacada en les dues parròquies palamosines. La que hi ha a Santa Eugènia de Vila-romà ofereix un aspecte ben diferent a l'anterior. Es tracta d'un treball d'orfebreria més modern, del segle XIX, conformat per un medalló o viril al centre que conté dues estelles de fusta en forma de creu clarament visibles darrere d'un vidre. Apareix incrustat en una creu llatina, molt elegant, amb relleus decoratius en forma de fulles a la seva base i als extrems dels braços de la creu. El creuer de la creu apareix envoltat de relleus que representen rajos de llum. Queda per identificar els tres punxons que podrien definir en quin taller d'orfebreria es va elaborar. Per a les parròquies més petites, posseir un fragment de la Veracreu, per petit que fos, es considerava un gran honor i una font de prestigi espiritual. A diferència de Palamós, no es tenen notícies de l'arribada del *Lignum Crucis* a Santa Eugènia, no obstant això, a continuació es recullen algunes referències documentals que demostrin la seva presència dilatada en el temps.

Sembla que l'any 1610 ja hi era, ja que es sol·licita una llicència el 3 d'agost per aplicar a la construcció de la Veracreu de Sant Joan de Palamós certes pensions de censal destinades a almoines als pobres¹⁴. Això denota que la relíquia era llavors un petit viril, que requeria la construcció d'un reliquiari que la dignifiqués i en fes ostentació.

El 15 de juny de 1628 tenim un altre testimoni, aquest cop gravat en pedra. Al peu de les escales de l'església de Santa Eugènia es pot veure una làpida de pedra que recorda un fet que succeí aquell dia. Es tracta de l'assassinat del cavaller Pere Pau de Ribes i de

A dalt, Veracreu de Santa Eugènia de Vila-romà, segle XIX. A baix, viril de la Veracreu de Santa Eugènia de Vila-romà on es veu les estelles del Lignum Crucis

Terrades, que va rebre un tret dels seus enemics justament quan estava agenollat en aquelles escales, al pas de la Veracreu de la processó que venia de la capella de la Pietat¹⁵.

En el llibre de Baptismes de l'església de Santa Eugènia de Vila-romà dels anys 1698-1734 es relata un altra episodi d'aquesta relíquia. El rector explica un fet curiós que va succeir el dia primer de març de l'any 1734. Aquest dia hi havia el visitador general del bisbat a l'església de Santa Eugènia fent una visita rutinària, com era acostumat. Aquella tarda un grup de gent va irrompre a l'església amb crits de via fora alertant l'arribada de naus morisques a la platja de La Fosca. Els actes de la visita es van suspendre enmig de la cerimònia en la que el rector, vestit amb capa pluvial i sobrepellís, portava la Veracreu. Deixant-ho tot, va pujar al capdamunt del Pedró de Sant Joan on va albirar, des de lluny, dues barquetes de pescadors locals que tractaven de fugir de quatre naus corsàries sarraïnes amb gent ja desembarcada.

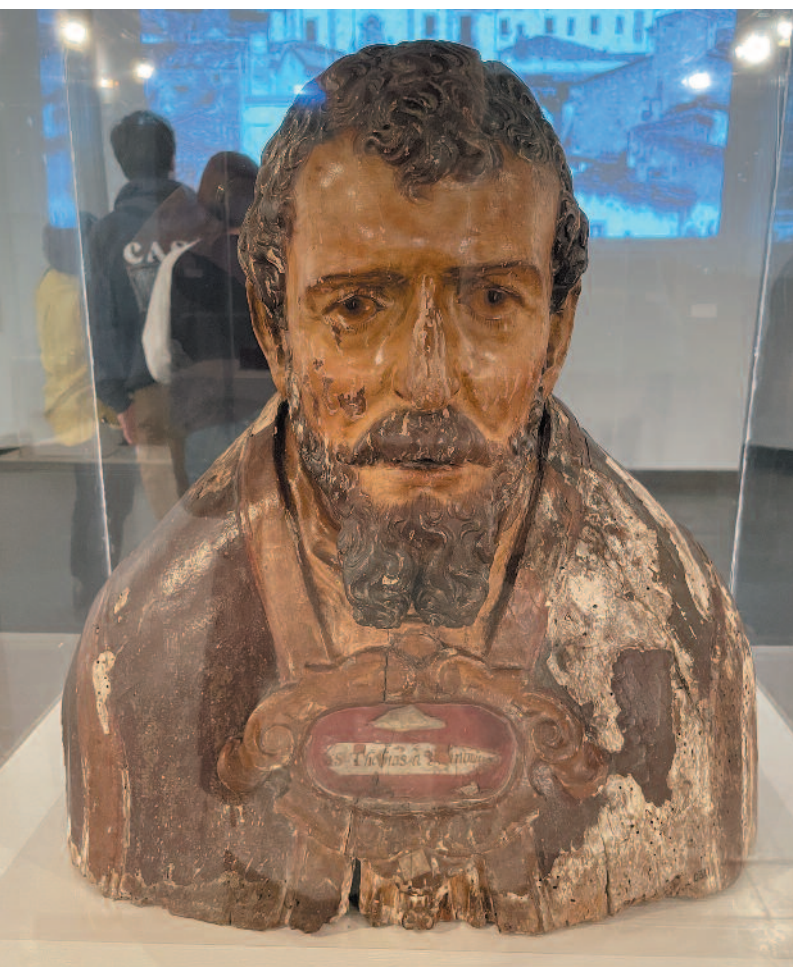
Aquella gent hauria estat capturada si no hagués acudit un sometent de gent armada de Sant Joan i de Palamós dirigits per don Emanuel Enriques, guarda major de sal i tabac de la vila de Palamós acompanyat d'altres guardes armats que tenia sota el seu comandament. Veient els invasors la resistència local i davant la dificultat d'una ventada que allunyava les naus de la costa, cederen a la pretensió de fer cap captura i fugiren. Des de dalt del puig Pedró el rector, gesticulant, calmava el ànims de la gent de Sant Joan que en feia un seguiment dels fets des del cementiri parroquial. Com que no hi hagué perill, aleshores es continuà amb la visita¹⁶. A part d'aquestes breus notes, no s'han trobat més referències que ens permetin fer un seguiment més detallat de la traçabilitat de la peça fins els nostres dies.

El bust reliquiari de Sant Tomàs de Villanueva

És una talla de fusta policromada del segle XVII que procedeix de la col·lecció de l'antic Cau de la Costa Brava i actualment es conserva al Museu de la Pesca de Palamós. Representa una efígie del sant; una figura de mig cos. Porta un viril a l'alçada del pit darrere d'un vidre que visualitza un petit tros d'ossamenta i un paper manuscrit on hi apareix anotat amb tinta ferrosa "S. Thomas a Vilanova". El valor material i espiritual d'allò que conté explica que aquest receptacle en forma d'escultura ofereixi una estètica especialment rica i sumptuosa a l'alçada dels reliquiars fets de plata.

Sant Tomàs va néixer a Fuenllana (Ciudad Real), però va créixer a Villanueva de los Infantes, on els seus pares tenien una propietat. Va ingressar a l'orde dels agustins el 1516, on va ocupar càrrecs de prior conventual. El 1544 va ser ordenat arquebisbe de València, ciutat en la qual va morir el 1555. Va ser canonitzat el 1659 pel papa Alexandre VII. Fou llavors quan els frares agustins van enviar alguns fragments de les seves despulles arreu a diferents comunitats de la mateixa congregació. Aquest fet fou segurament el detonant de l'arribada de la relíquia al convent agustiní de Nostra Senyora de Gràcia de Palamós. De tota manera és simplement una hipòtesi, ja que no s'ha conservat cap documentació al respecte.

Bust reliquiari de Sant Tomàs de Villanueva. Col·lecció de l'antic Cau de la Costa Brava. Museu de la Pesca de Palamós

Els busts reliquiars com aquest de Sant Tomàs eren sovint dissenyats per representar la imatge del sant directament associada a la relíquia. Això ajudava a reforçar la devoció personal i comunitària cap a aquesta figura, contribuint a la creença en la seva intercessió davant Déu. Veure un retrat o bust del sant facilitava la devoció personal, ja que la representació visual feia més tangible la presència espiritual del personatge venerat. La imatge també funcionava com un objecte de contemplació. Els fidels podien fixar-se en el presumpte retrat del sant i meditar sobre la seva vida, virtuts i miracles. Això enfortia la devoció personal i fomentava la imitació de les virtuts del sant, un concepte central en la religiositat de l'època.

La relíquia de Sant Josep Oriol

Una capseta modesta de fusta, guarnida amb formes geomètriques, acull tres fragments ossis de Sant Josep Oriol (1650-1702) que es custodien a la capella de Santa Maria de Bell-lloc. S'allunya de les tipologies tradicionals de reliquiars artesanals, ja que més aviat recorda les creacions modernes de marqueteria que no pas els models clàssics d'ostentació religiosa. En qualsevol cas, l'elecció de nous formats i materials, que en el seu moment podrien semblar adequats, reflecteix una voluntat de donar-li un caràcter digne i respectat, a l'alçada del més valuós¹⁷.

Aquest prevere barceloní va ser objecte de particular devoció a la ciutat comtal. Va ser anomenat "Taumaturg de Barcelona" en una època en què la sanitat pública era inexistent i només els rics podien accedir als professionals de la salut. Atenia els malalts amb els mitjans que tenia al seu abast: els rentava les ferides, els posava ungüents, els donava remeis casolans i pregava amb ells.

De ben jove va iniciar la seva carrera eclesiàstica. Extremadament aplicat, en la seva preparació va estudiar humanitats, filosofia, moral, llengua hebrea i teologia fins a esdevenir doctor. Quan estava sobradament format, no li va resultar gaire fàcil ser sacerdot. En aquells temps, qui volia exercir havia d'assegurar que era independent en sou i manutenció, i ell procedia d'una família extremadament pobre.

Va ser quan es va posar en contacte amb el pare dominic Josep Leonard, que en aquell temps vivia a Girona, on era examinador sinodal del bisbe. La influència del pare Leonard va permetre que l'il·lustríssim Ildefons Balmaseda de Ozorio, bisbe de Girona, li concedís el 20 de novembre de 1675 el benefici fundat sota l'advocació de la capella de Santa Maria de Bell-lloc¹⁸. Aquesta pensió no l'obligava a fer residència al santuari, que ja tenia una capellania a càrrec de Joan

Gorgoll, prevere i beneficiat de Santa Maria del Mar de Palamós. El 20 de febrer d'aquell any, el sant va fer procura al reverend Gorgoll perquè, en nom seu, s'encarregués de gestionar el cobrament de les rendes d'aquest benefici¹⁹. Assegurada una mínima mantenció, per bé que era força precària, el 1676 va ser ordenat sacerdot a Vic.

No va ser aquest l'únic vincle que el sant va tenir amb Palamós. Entre els anys 1677 i 1686 va ser preceptor de la família Gasneri. Justament, Tomàs Gasneri, patriarca de la família, entre els anys 1683-1688 va ser mestre de camp de la infanteria italiana que es trobava defensant la plaça forta de Palamós. Si bé Gasneri passava la major part del seu temps a la vila, la seva família residia a Barcelona. No obstant això, no es pot descartar alguna presència eventual del sant a la vila empordanesa on hi tenia el benefici.

L'any 1759 s'inicià el procés de beatificació a instàncies d'una comissió formada per ciutadans de Barcelona i feligresos del Pi. El dia 5 de setembre de 1806 va ser beatificat a Roma pel papa Pius VII. Poc després d'aquesta data, es té coneixement que algunes parròquies catalanes es van afanyar a consagrar-li altars. Devia ser poc temps després d'aquesta data que les relíquies del sant van arribar a Palamós. Això es dedueix gràcies a una anotació del 1814 que apareix al llibre de baptismes de la parròquia de Santa Maria del Mar de Palamós.

El 18 de desembre d'aquell any fou beneïda solemnement la campana major renovada. La benedicció fou feta amb assistència de la reverenda comunitat i feligresos. Foren padrins el Sr. Dr. Josep Anton Vahí Barrull i Cadanet i la Sra. Antònia de Álvarez i Cadanet Vahí i Barrull. Acabada la benedicció, la padrina oferí un magnífic refresc als assistents, i el padrí, al cap de vuit dies, el dia de sant Esteve, va celebrar una festa particular amb motiu d'haver-se posat a pública veneració la relíquia del beat Josep Oriol, en què se celebrà un solemne ofici amb música i sermó. Al vespre hi hagué un sarau a la plaça de la Vila i un convit per completar la festa²⁰.

Durant gairebé un segle, la relíquia es va venerar a l'església parroquial de Palamós, ja que en cap cas apareix als inventaris de la capella de Nostra Senyora de Bell-lloc, que es van fer en diverses ocasions fins a mitjans del segle XIX. El 1869 el governador de Girona va decretar la venda del santuari. Les imatges i els altars foren portats a l'església parroquial de Santa Eugènia.

Sant Josep Oriol fou canonitzat l'any 1909 per Pius X, a instàncies del cardenal Salvador Casañas i Pagès, bisbe de Barcelona i antic rector de la parròquia del Pi, que era molt devot del sant. El dia 8 de juliol de 1909 (40 dies després de la canonització) es va restituir de nou el

A dalt, viril del bust reliquiari de Sant Tomàs de Villanueva on es veu un fragment ossi del sant. A baix, capseta reliquiari de Sant Josep Oriol procedent de la capella de Nostra Senyora de Bell-lloc

culte a la capella de Santa Maria de Bell-lloc, anant la gent del poble en solemne processó des de la parroquial de Santa Eugènia de Vila-romà, des d'on es feu el trasllat de l'antiga imatge de la Verge de Bell-lloc, i des de Santa Maria del Mar de Palamós, des d'on es va portar una nova imatge de Sant Josep Oriol costejada pels devots de Palamós. És possible que fos en aquesta data quan les relíquies del sant que es custodiaven a Palamós trobessin una nova llar a la capella de Santa Maria de Bell-lloc, on habitualment es troben guardades.

Altres relíquies conegudes

Les fons documentals ens expliquen que les parròquies i institucions religioses palamosines van atresorar altres relíquies que al llarg dels anys van desaparèixer, foren destruïdes o traslladades a altres

Reliquiaris del Sant Joan Baptista de la Salle i de Sant Benilde Romançon que fa pocs anys eren a la capella del col·legi La Salle de Palamós

congregacions. Finalitzaré amb una breu citació del record d'algunes d'elles.

El llibre de comptes de la confraria dels Santa Metges de Santa Maria de Palamós ens proporciona el testimoni que el 30 de novembre de 1727 Joan Baptista Sicars, negociant, i Joan Vidal del portal, obrers de la confraria dels Sants Metges de la present parròquia de Palamós, van gastar 25 lliures per a fer el reliquiari de Sant Cosme i de Sant Damià "i lo restant per les mans i altres gastos per dita relíquia necessaris"²¹. Això denota que l'altar dels

Santa Metges, llavors situat a la segona capella de l'esquerra del presbiteri, conservava les relíquies d'aquest dos patrons. No es tenen més notícies d'aquesta relíquia però cal recordar que tot el retaule amb el seu contingut va ser saquejat, desmuntat i consumit pel foc el 1936.

En el llibre de despeses de la confraria de Nostra Senyora del Roser de Santa Maria de Palamós dels anys 1768-1769 trobem una altra referència, encara que aquest cop més imprecisa. Es va cobrar 3 lliures per l'extracció d'un reliquiari a l'altar de nostra Senyora del Roser. La nota no aporta més informació que ens permeti saber què hi havia al reliquiari i amb quin sant o figura religiosa estava relacionat²². Fins fa pocs anys encara es conservaven dos reliquiaris a la capella del col·legi de La Salle de Palamós. El primer d'ells tenia la forma d'una custòdia de plata del segle XIX decorat amb profusa ornamentació d'estil francès. El seu viril contenia el tros d'un os del Sant Joan Baptista de la Salle (1651-1719), el seu sant patró. El segon també oferia una tipologia i mides similars, presentava el viril de forma circular al voltant del qual irradiaven uns rajos solars que s'entrellaçaven amb

pedres precioses conformant un destacat efecte decoratiu. Contenia una petita resta de Sant Benilde Romançon (1805-1862), el qual fou membre dels germans de les escoles cristianes de La Salle i que va ser beatificat l'any 1948. Aquestes dues relíquies van romandre a dit col·legi durant moltes dècades, però fa pocs anys amb la retirada dels últims germans que hi feien residència, van traslladar les relíquies a un altra centre on els germans encara hi fossin presents²³.

Notes:

1.- Pere TRIJUEQUE FONALLERAS: "L'Església parroquial de Santa Maria de Palamós. Notes inèdites", a *Estudis del Baix Empordà*, núm. 12, 1993, pàg. 8.

2.- Joan ARIMANY I JUVENTENY. "Les Veracres i les proves per Ignem", a *Reliquiae Sanctorum in Catalonia*, núm. 25, desembre del 2024, pàg. 10.

3.- Lluís JORDÀ. El Lignum Crucis de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, a: <https://www.monestirvalldhebron.cat/temes/reliques/>.

4.- Ibidem.

5.- *Op. Cit*, ARIMANY, pàg. 11.

6.- Les dates son aproximatives, en el document no es detalla amb precisió la seva arribada a Palamós ni quan torna al Monestir de Sant Jeroni, però per les referències que s'hi troben podem fer aquesta estimació. Francesc TALET: *La primera crònica del monestir de Sant Jeroni de la*

Murtra (1413-1604). Fundació Noguera, col·lecció textos i documents, núm. 47, pàg. 341.

7.- Ibidem, TALET, pàg. 298.

8.- 25 de març de 1681. El rector organitza un processó saltant-se la prohibició del governador Tomàs Palausino. Llibre de Notes del Reservant Salvi Pevingut. Fons de la comunitat de preveres de Santa Maria de Palamós, Carpeta 1 (SAMP-Sevei de l'Arxiu Municipal de Palamós).

9.- Josep PLAJA i MATEU. "Romerias a la Mare de Déu de Bell-lloc", als *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. 19, 1968, pàgs. 205-206.

10.- 21 d'abril de 1683. Processó amb el Sant Crist fins a la capella de Nostra Senyora de Bell-lloc. Llibre de Notes del Reservant Salvi Pevingut. Fons de la comunitat de preveres de Santa Maria de Palamós, Carpeta 1 (SAMP).

11.- Llibre de Baptismes de la parròquia de Santa Maria de Palamós, 1782.

12.- Festa de Gràcies del 3 de maig: música i processó. Llibres de l'obra de Santa Maria de Palamós, 1677-1865 (SAMP).

13.- 1866, Canten el Paneligua divendres Sant. Comptes de la confraria del Santíssim Sagrament (1679-1879). Fons de la comunitat de preveres de Santa Maria de Palamós (SAMP).

14.- Lletres U-316 f 85 (ADG-Arxiu Diocesà de Girona).

15.- Pere TRIJUEQUE FONALLERAS. *Santa Eugenia de Vila-romà, bressol de Palamós*. Col·lecció Guspies, núm. 6, 1999, pàg. 14.

16.- "... era a las quatre horas de la tarda [quan] se ohi un tumulto de veus, ab lo crit de via fora moros, y entrant dos en la iglésia diguen que los moros se eren desembarcats en plage de la Fosca y que ja baxaven quan, en lo instant, se suspengué lo acte [de la] visita [del visitador general]. Se veu la gent que ab passos apresurats anaven acudint a la plage de la Fosca y, avisant jo al Sr. visitador, li digué que no fugy, que jo aniria a saber que cosa era, y deixant la Vera Creu, la Capa Pluvial y Sobrepellis, pugé al puig Padró, de hont descobrí dos barquetes arrimadas a la riba de la arena de la plage de la Fosca y la gent ja desambarcada, ab quatre corsaris de moros que havien arribat y... ditas llanxes investien aquelles dos barquetes, las quals foren estades presas si no hagués acudit gent del poble y molta gent armada de Palamós, a hont acudi també lo Sr. don Emanuel Enriques, guarda major de sal y tabaco de la vila de Palamós, ab los demés guardas armats que tenia a las horas a son mando y, de altra part vingué de improvis una ratxa o bé tormenta de tremonta-

na, lo que no se pogueren aguantar los corsaris, y vehent los moros de [les] llanxes que llurs vestiments marxaven, sediren a llur pretenció; encara que no ne foren exits bé, per quant de Palamós acudí molt gent y jo, dedalt del puig Padró, feu senyal avall [a los] que eran cadats en lo sementiri, de que no y havia perill y a las horas se continuà la visita..." Pere TRIJUEQUE FONALLERAS: *Pirates, esclaus i captius a Palamós*. Quaderns Blaus, núm. 21. Càtedra d'estudis Marítims i Museu de la Pesca, 2008, pàgs. 7 i 8.

17.- Joan ARIMANY I JUVENTENY. "Palamós redescobreix les seves relíquies", a *Reliquiae Sanctorum in Catalonia*, núm. 25, desembre del 2024, pàg. 52.

18.- Tomàs BERGES i FORNS. "Els escrits de Sant Josep Oriol", a *Analecte Sacra Tarraconensia*, núm. 72, pàgs 163-277.

19.- Procura pel benefici de Sant Josep Oriol, 20 de febrer de 1685, Fons de la Notaria de Palamós, 1685-1686 Pa (AHG-Arxiu Històric de Girona).

20.- Any 1814, Llibre de Baptismes de la parroquial Iglésia de la vila y port de Palamós, bisbat de Girona (1786-1808) B8, (ADG).

21.- Reliquiari dels Sants Metges. Llibre de comptes de la confraria dels Sants Metges (1703-1753). Fons de la comunitat de preveres de Santa Maria de Palamós (SAMP).

22.- Llibre de gastos de la confraria de Nostra Senyora del Roser (1668-1860). Fons de la comunitat de preveres de Santa Maria de Palamós (SAMP).

23.- Albert VILAR MASSÓ. *Centenari de La Salle Palamós, 1905-2005*. La Salle Palamós, Palafrugell, 2006, pàg. 17.

Compromesos amb la nostra història

L'Ajuntament de Forallac promou a través de diverses festes, la recuperació del patrimoni cultural que representen els oficis tradicionals vinculats a la pagesia i a l'explotació dels recursos naturals del massís de les Gavarres. És un compromís ferm amb la nostra cultura, que vol apropar aquest llegat a les generacions actuals i futures.

Ajuntament
de Forallac

Festa del Segar i
del Batre (juny i juliol)

Cuita de fons de
rajoler de les Gavarres
(octubre)

La carbonera (octubre)

Proximitat i compromís amb
la comarca i la nostra gent

